ฉลามบุก : พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส เพื่อการท่องเที่ยว

ทัศพล กระจ่างดารา

นักวิชาการประมงชำนาญการพิเศษ

กองวิจัยและพัฒนาประมงทะเล กรมประมง

11 กรกฎาคม 2561

ภาพยนตร์ในตำนานที่ทำให้คนทั่วโลกรู้จักฉลาม

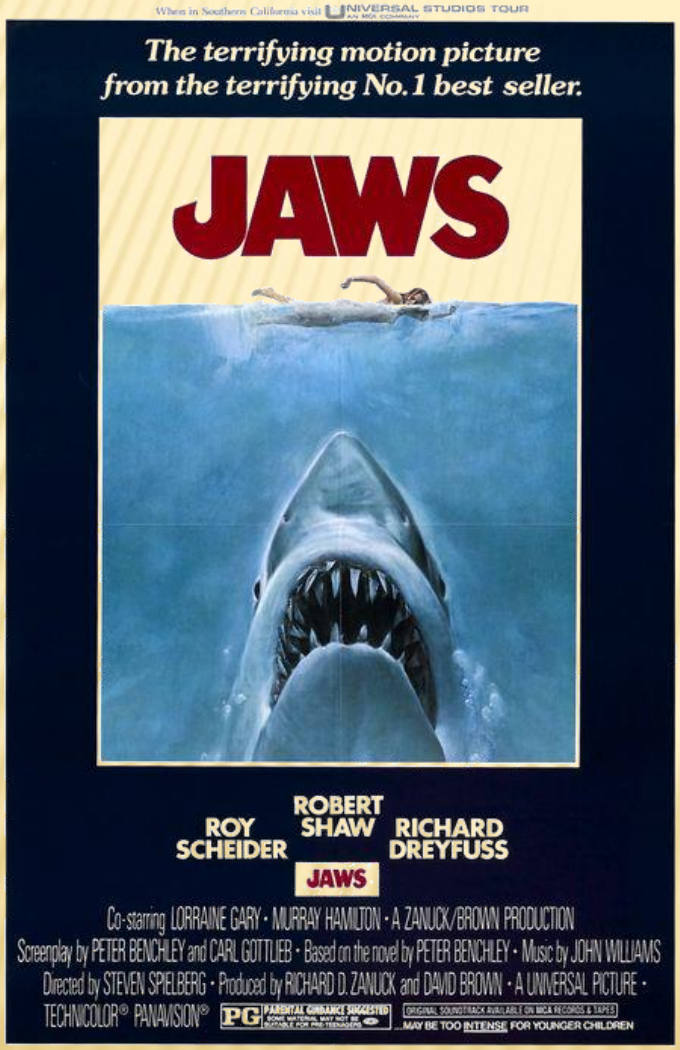

- นวนิยายของ Peter Benchley ในปี 1974
- ออกฉายครั้งแรกปี 1975 ใน USA
- ในประเทศไทยปี 1976 (2519)-42 ปีมาแล้ว
- ภาค 2,3และ4 ในปี 1978,1983 และ1987

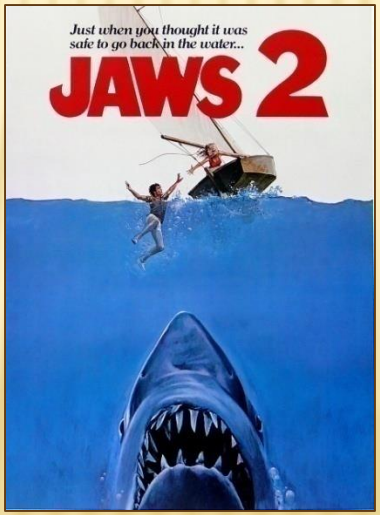

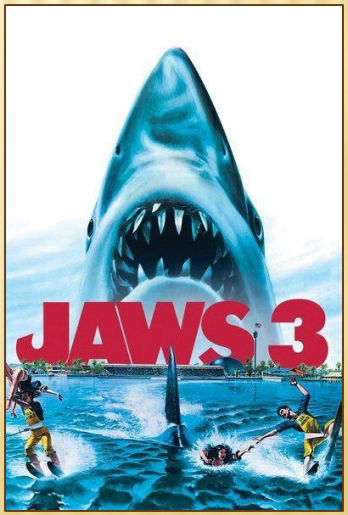

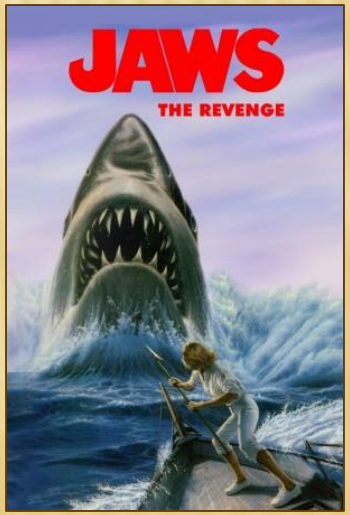

Great hammerhead shark

Whale shark

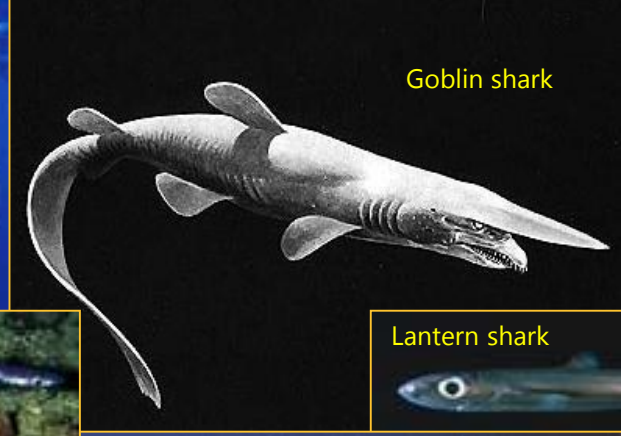
Goblin shark

Lantern shark

Lantern shark

Basking shark

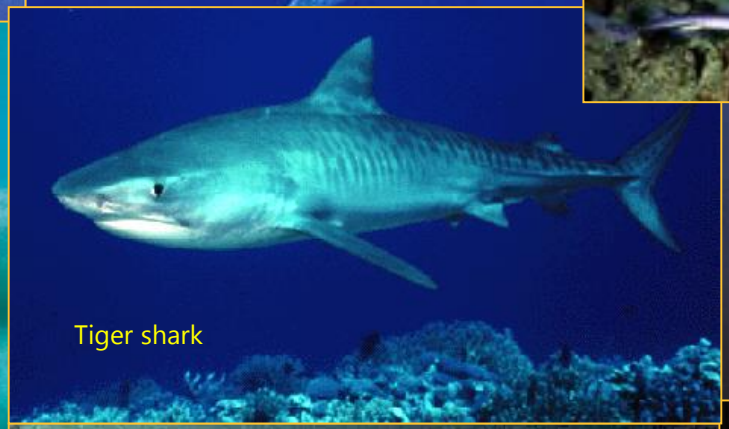
Tiger shark

Zebra shark

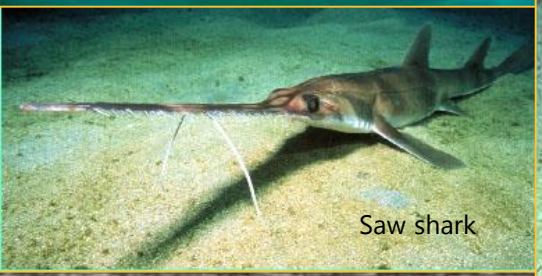
Saw shark

Angel shark

Bullhead shark

Thresher shark

Collared carpet shark

Great white shark

Wobbegon shark
© by Peter Lange

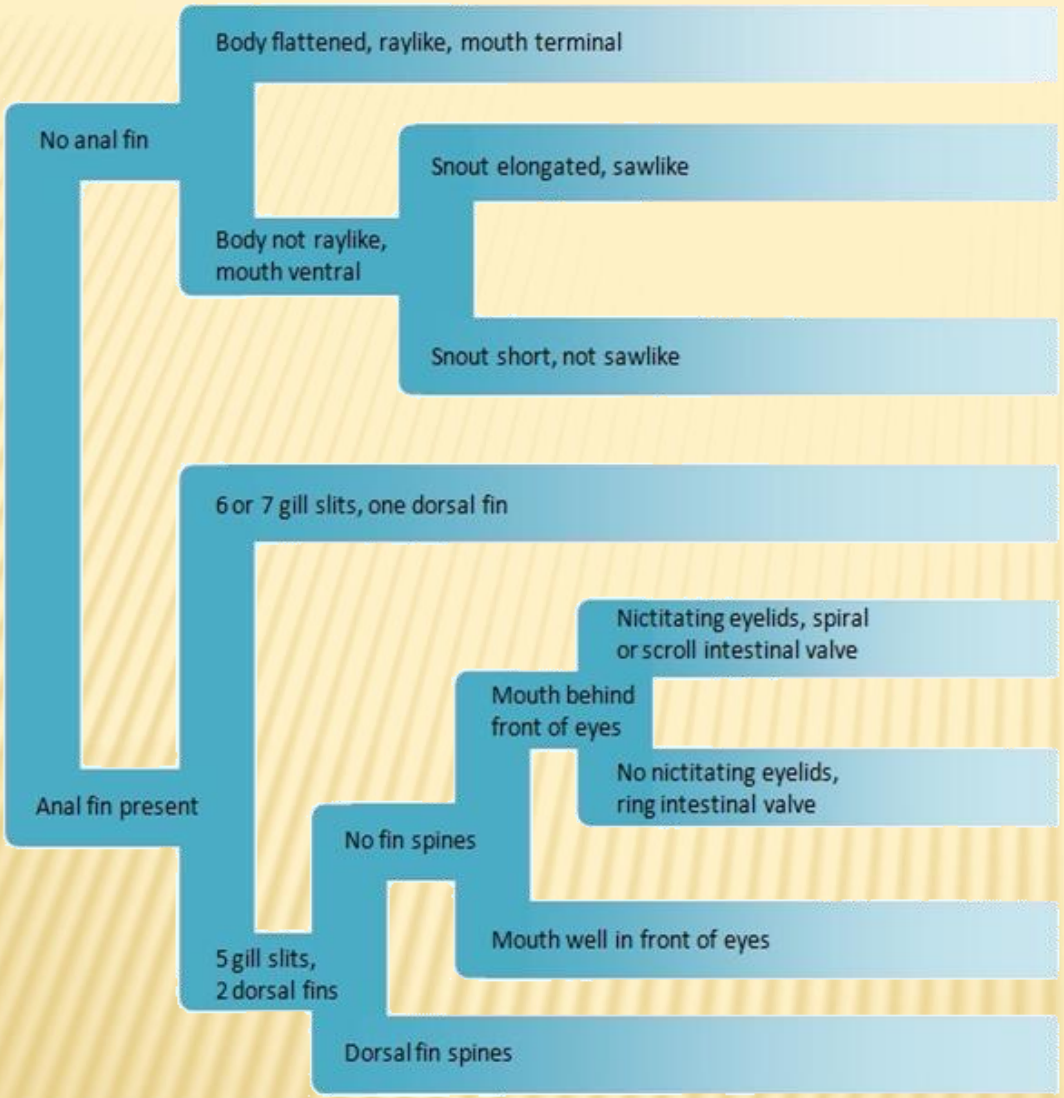

SQUATINIFORMES
Triassic onwards

PRISTIOPHORIFORMES
Jurassic onwards

SQUALIFORMES
Jurassic onwards

HEXANCHIFORMES
Permian onwards

CARCHARHINIFORMES
Jurassic onwards

LAMNIFORMES
Jurassic onwards

ORECTOLOBIFORMES
Jurassic onwards

HETERODONTIFORMES
Triassic onwards

Extant Shark Orders

Recognisable external characteristics

Weigmann (2016): 9 orders, 34 families, 105 genera, 509 species

ฉลามที่น่าสนใจ

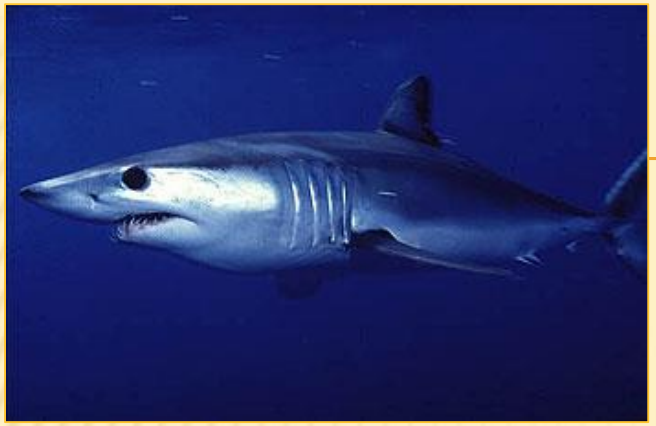

ปลาฉลามปากหมา (Mako shark; ***Isurus oxyrinchus***)

ฉลามที่ว่ายน้ำเร็วที่สุด เฉลี่ย 35 km/hr

สามารถทำความเร็วได้สูงสุดถึง 100 km/hr (60 mph)

ปลาฉลามวาฬ (Whale shark; ***Rhincodon typus***)

ฉลามที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก

มีความยาวถึง 21 เมตร

ปลาฉลามแคระ (Spined pygmy shark; ***Squaliolus laticaudus***)

ฉลามที่มีขนาดเล็กที่สุด อาศัยในเขตน้ำลึก ขนาดโตเต็มวัยของ

เพศผู้ เท่ากับ 15 ซม. และเพศเมีย เท่ากับ 17-20 ซม.

กระแสข่าวปลาฉลาม ที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

- **ผวาฉลามขาวโผล่เกาะลันตา กระบี่** (29 พฤศจิกายน 2557)

- **พบซากฉลามขาวเกยตื้นหาดกระบี่ สลด! มีลูกในท้อง 18 ตัว** (2 กุมภาพันธ์ 2558)

- **เป็นเพียงฉลามหัวบาตร** (Bull shark: *Carcharhinus leucas*) → **ไม่ใช่ฉลามขาว**

ฉลาม กลายเป็น แพะ! ???

- **ลือ! ฉลามกัดนักท่องเที่ยวที่หาดกะรน จ.ภูเก็ต** (1 กันยายน 2558)

- **ลือ !! ฉลามกัดนักท่องเที่ยวที่หาดกมลา จ.ภูเก็ต** (16 สิงหาคม 2560)

เหตุเกิดขณะเล่นกระดานโต้คลื่น ห่างจากชายฝั่งประมาณ 200 เมตร

ข้อเท็จจริง (สันนิษฐานจากรอยแผล และข้อมูลขณะเกิดเหตุ)

- รอยแผลที่เกิดจากการกัด มีลักษณะคล้ายปากนก ซึ่งพบในกลุ่มปลาวัว และปลาปักเป้า

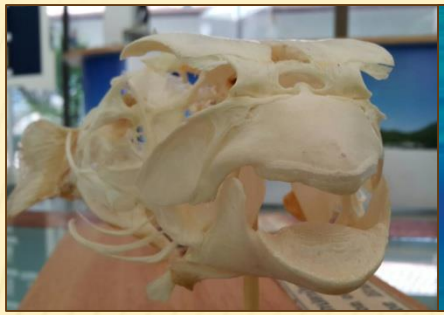

2 กันยายน 2558 ท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ได้แถลงข่าวเพื่อลดความแตกตื่นจากเหตุการณ์นี้ (พบปลาปักเป้าขนาดใหญ่ น้ำหนัก 3-4 กก. ใกล้ที่เกิดเหตุ)

- ปลาวัว (Trigger fish) กัดนักท่องเที่ยวที่หาดหน้าโรงแรม Corus, Port Dickson, Negeri, Malaysia (5 มกราคม 2553).....ขอขอบคุณข้อมูลจาก Dr. Ahmad bin Ali, SEAFDEC/MFRDMD

- มีผลกระทบกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว

ข้อเท็จจริง (สันนิษฐานจากรอยแผล และข้อมูลขณะเกิดเหตุ)

- รอยแผลที่เกิดจากการกัด มีลักษณะคล้ายฟันปลาสาก หรือปลาน้ำดอกไม้ (Barracuda)

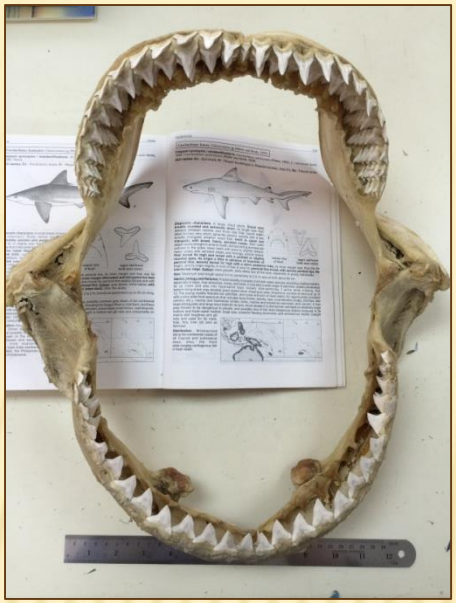

Bull shark: *Carcharhinus leucas*

Blacktip reef shark: *C. melanopterus*

17 สิงหาคม 2560 ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ได้อนุญาตให้นายทัศพล กระจ่างตารา ให้สัมภาษณ์สดทางโทรศัพท์กับทางไทยทีวีช่อง 3 เพื่อลดความแตกตื่นจากเหตุการณ์นี้
(ได้สอบถามคนในพื้นที่ พบว่า ชาวประมงจับปลาสากในพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นประจำ)

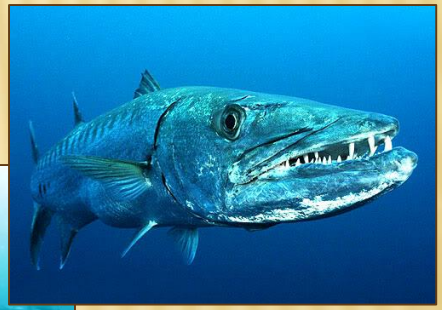

- มีผลกระทบกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว

ฉลาม กัดเท้านักท่องเที่ยว

ฉลามหัวบาตรกัดเท้านักท่องเที่ยวที่หาดทรายน้อย จ.ประจวบคีรีขันธ์ (15 เมษายน 2561)

เหตุเกิดขณะกระโดดน้ำจากโขดหิน เวลาประมาณ 16:00 น.

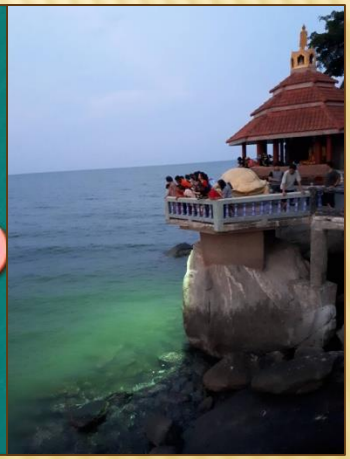

ภาพประกอบจากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, ม.อุบลราชธานี และ Thai PBS

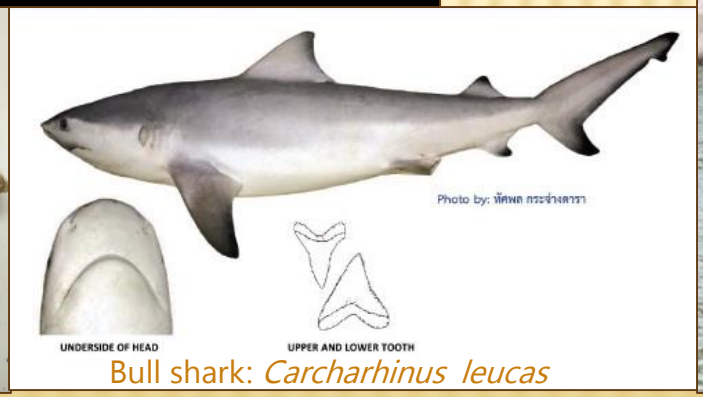

Bull shark: *Carcharhinus leucas*

ฉลามวาฬกับการประมง

- ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดชนิดสัตว์น้ำที่เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์น้ำที่หายากหรือใกล้สูญพันธุ์ ที่ห้ามจับหรือนำขึ้นเรือประมง ฉบับลงวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559
- พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ประกาศให้ฉลามวาฬ เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง จำพวกปลา
- ถูกจับได้โดยบังเอิญ
- ควรรีบปล่อยลงน้ำทันที

ติดอวนลากคู่ บริเวณเกาะราชา-เกาะเฮ จ.ภูเก็ต
(TL 5-8 เมตร) 18 พ.ค. 2561

สถานภาพของปลาฉลามในประเทศไทย

- เป็นสัตว์น้ำพลอยจับได้จากการประมง (<0.5%) ส่วนใหญ่ถูกจับได้โดยเครื่องมืออวนลาก
- ผลจับจากการประมงมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี 2546

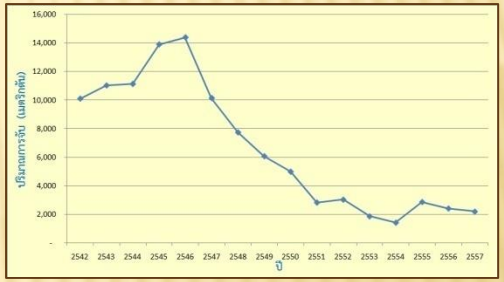

- พบ 76 ชนิด (ทะเลอันดามัน 71 ชนิด และอ่าวไทย 51 ชนิด)
- ตาม IUCN-Red list มี 4 ชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์ และ 17 ชนิดที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์
- มีกฎหมายคุ้มครองเพียงปลาฉลามวาฬ และการรณรงค์เลิกบริโภคหูฉลามยังมีน้อยมาก
- แผนปฏิบัติการแห่งชาติเพื่อการอนุรักษ์และบริหารจัดการฉลาม อยู่ในระหว่างการดำเนินการ
- อาศัยบริเวณไหล่ทวีปและมหาสมุทร 61 ชนิด, แนวหินและแนวปะการัง 45 ชนิด, ชายฝั่งทะเลและปากแม่น้ำ 49 ชนิด

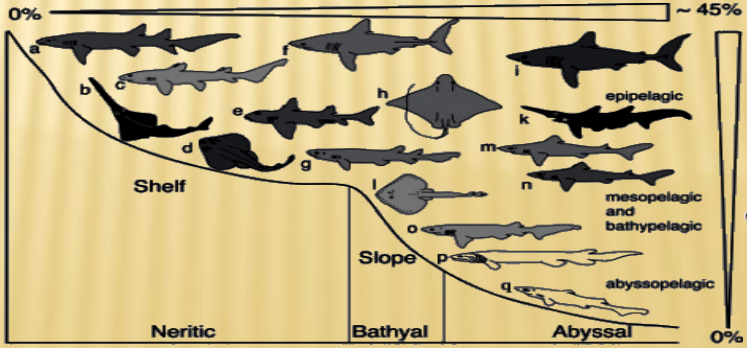

ปลาฉลามที่พบในน่านน้ำไทย และน่านน้ำใกล้เคียง

7 อันดับ 21 วงศ์ 39 สกุล 76 ชนิด

30 % ไม่พบจากการสำรวจ ณ ท่าเทียบเรือประมง และ

> 50% เป็นปลาหายาก (บางชนิดมีรายการพบเพียง 1 ครั้งเท่านั้น)

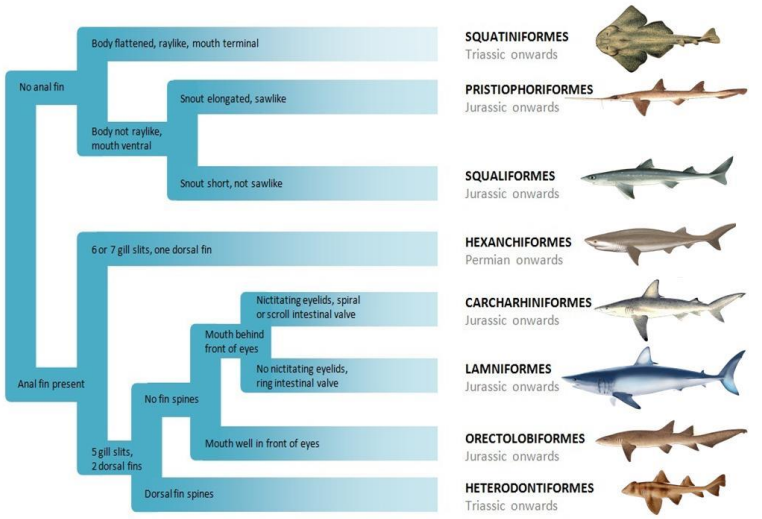

Extant Shark Orders

Recognisable external characteristics

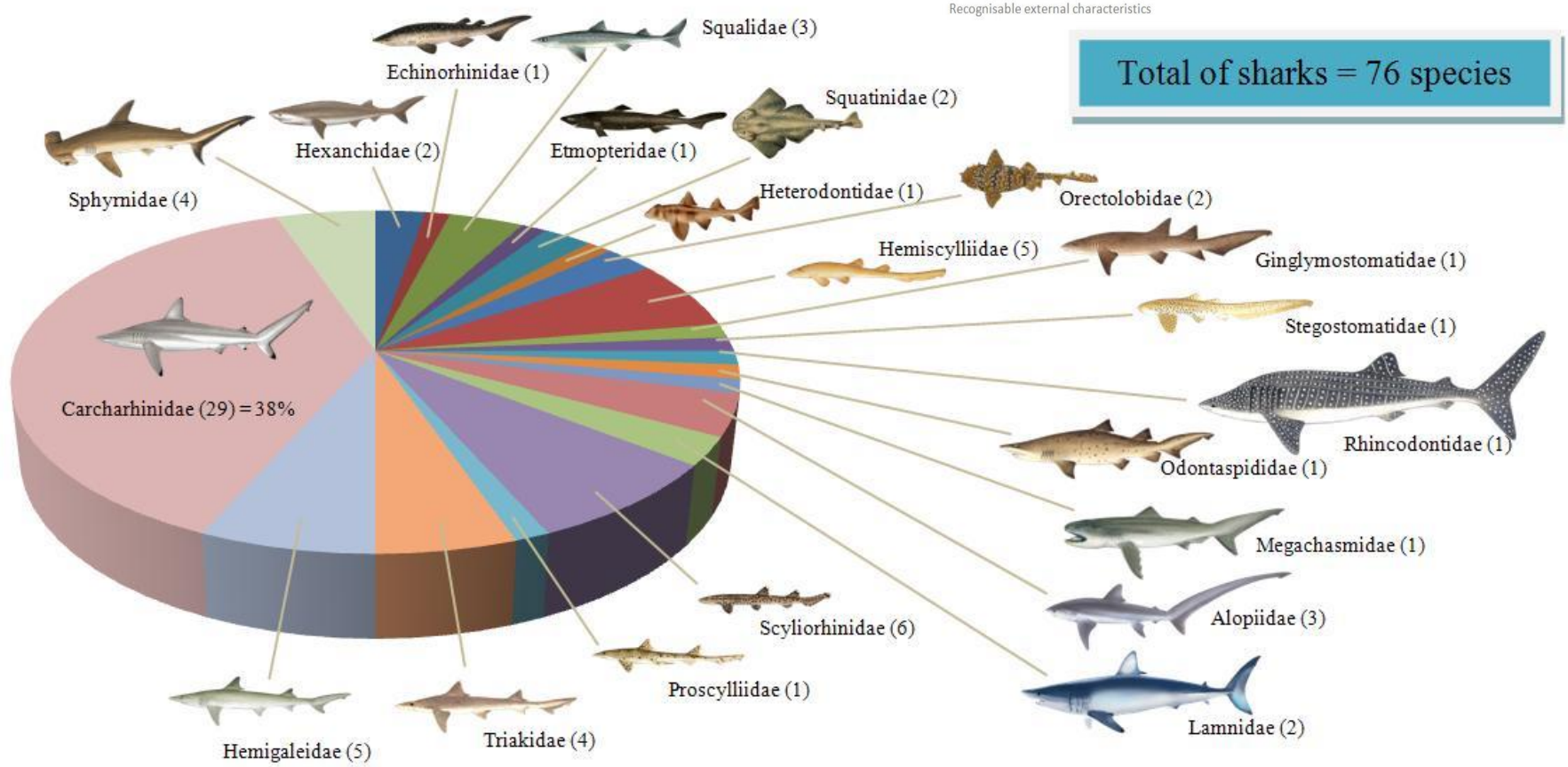

ปลาฉลามที่สำรวจพบเพียง 1 ครั้ง (RARE SPECIES)

14 ชนิด: ทะเลอันดามัน 12 ชนิด และอ่าวไทย 2 ชนิด

Hexanchidae (2559, สำรวจ 2549)

Hexanchus nakamurai

(Bigeye sixgill shark, ฉลามเหงือกหกช่องตาโต)

Etmopteridae (2526, สำรวจ 2518)

Etmopterus sculptus

(Sculpted lanternshark, ฉลามท้องดำ)

Squatinidae (2539, สมุทรสาคร 2535)

Squatina tergocellatoides

(Ocellated angelshark, ฉลามนางฟ้า)

Orectolobidae (2549, สมุทรสาคร 2547)

Orectolobus cf. *japonicus*

(Japanese wobbegong, ฉลามกบญี่ปุ่น)

Odontaspididae (2533, สำรวจ 2532)

Carcharias taurus

(Sand tiger shark, ฉลามเสือทราย)

Megachasmidae (2545, สำรวจ 2545)

Megachasma pelagios

(Megamouth shark, ฉลามปากกว้าง)

Scyliorhinidae (2526, สำรวจ 2518)

Bythaelurus hispidus

(Bristly catshark, ฉลามแคระ)

Scyliorhinidae (2559, สำรวจ 2549)

Cephaloscyllium cf. *speccum*

(Speckled swellshark, ฉลามท้องโป่ง)

Carcharhinidae (2556, ระนอง 2554)

Glyphis cf. *gangeticus*

(Ganges shark, River shark, ฉลามแม่น้ำ)

สถานภาพปลากระดูกอ่อนของไทยตาม IUCN

IUCN Red List of Cartilaginous fishes found in Thai Waters

สถานภาพ	ปลาฉลาม	ปลากระเบน	ปลาหนู
CR	0	3	0
EN	4	9	0
VU	17	29	0
NT	26	6	0
LC	6	6	0
DD	11	13	0
NE	12	16	2
รวม	76	82	2

CR : ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง EN : ใกล้สูญพันธุ์ VU : มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์

NT : กำลังถูกคุกคาม อาจมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ในอนาคต LC : ยังไม่มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

DD : ข้อมูลไม่เพียงพอต่อการประเมิน NE : ยังไม่มีการประเมิน

Endangered species of sharks and rays in Thailand

based on IUCN Red List

Rhincodon typus

Eusphyra blochii

Sphyrna lewini

S. mokarran

Hemitrygon laosensis

Fluvitrygon kittipongi

F. oxyrhyncha

F. signifer

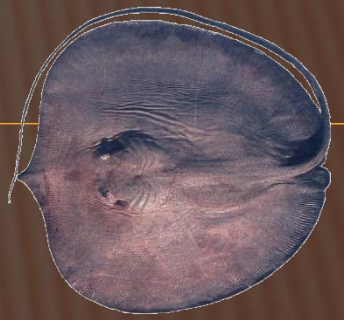

Urogymnus polylepis

Anoxypristis cuspidata

Aetomylaeus maculatus

A. vespertilio

Mobula mobular

ปลาที่ถูกเสนอชื่อขึ้นบัญชีใน พรบ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ในปี 2560

สัตว์ป่าคุ้มครอง จำพวกปลา (ปี 2546) → คงสถานะเดิม

สัตว์ป่าคุ้มครอง จำพวกปลา → 1 กันยายน 2561 (แจ้งครอบครองภายใน 90 วัน)

ฉลามวาฬ

Rhincodon typus

ฉนาก

Anoxypristis cuspidata

Pristis pristis

P. zijsron

โรนิน

กระเบนท้องน้ำ

Rhina ancylostoma

กระเบนราหู

กระเบนแมนต้า

Manta alfredi

M. birostris

Urogymnus polylepis

กระเบนเจ้าพระยา

กระเบนราหูน้ำจืด

Mobula mobular

(เดิมใช้ *M. japanica*)

กระเบนราหู

กระเบนปีศาจ

M. kuhlii

M. thurstoni

(รวมเอา *M. eregoodootenkee* เข้ากับชนิดนี้)

การประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่าง NPOA-SHARKS

อ่าวไทยฝั่งตะวันออก-ตอนบน
จัดที่จังหวัดระยอง

ทะเลอันดามัน
จัดที่จังหวัดพังงา

อ่าวไทยตอนกลาง-ตอนล่าง
จัดที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

กิจกรรมใน NPOA-SHARKS ที่สามารถนำไปต่อยอดด้านการท่องเที่ยว

- การศึกษาชนิดพันธุ์ฉลามในเขตอุทยานแห่งชาติทางทะเล – ฐานข้อมูล, องค์ความรู้
- การเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับฉลาม และการอนุรักษ์ทรัพยากรฉลามสู่สาธารณะ
  – ในรูปสื่อสาธารณะต่างๆ, จัดนิทรรศการ, ฝึกอบรม
- การสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมกันอนุรักษ์ฉลาม และรายงานสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง
  – Social media, ชมรม, อาสาสมัคร หรือสมาคม
- การปล่อยฉลามคืนสู่ธรรมชาติ – สร้างจิตสำนึก
- มาตรการทางกฎหมายที่คุ้มครองฉลาม – อนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (MARINE ECOTOURISM)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (MARINE ECOTOURISM)

การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติทางทะเล ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

(ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544)

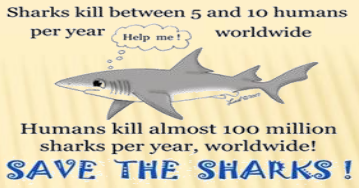

ความสำคัญของฉลามต่อระบบนิเวศในทะเล

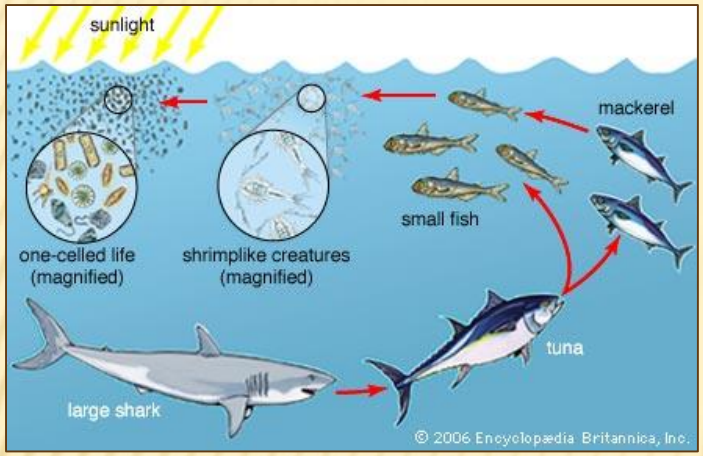

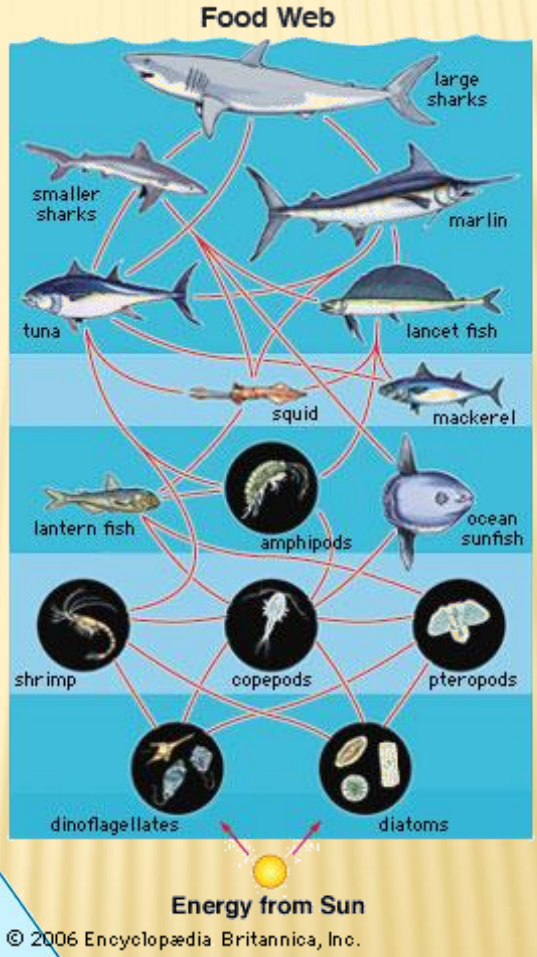

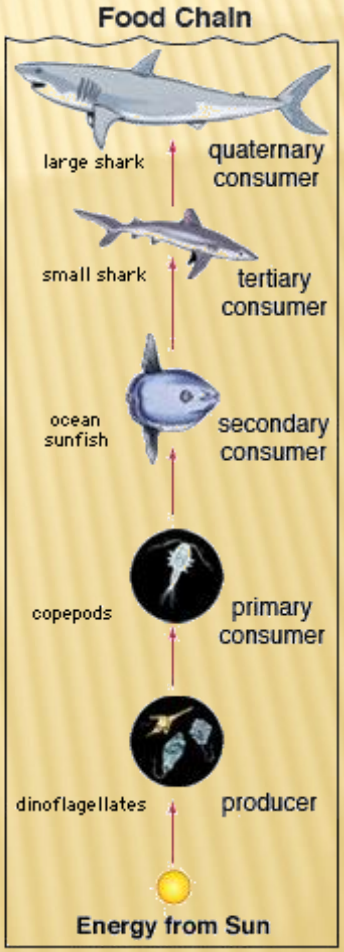

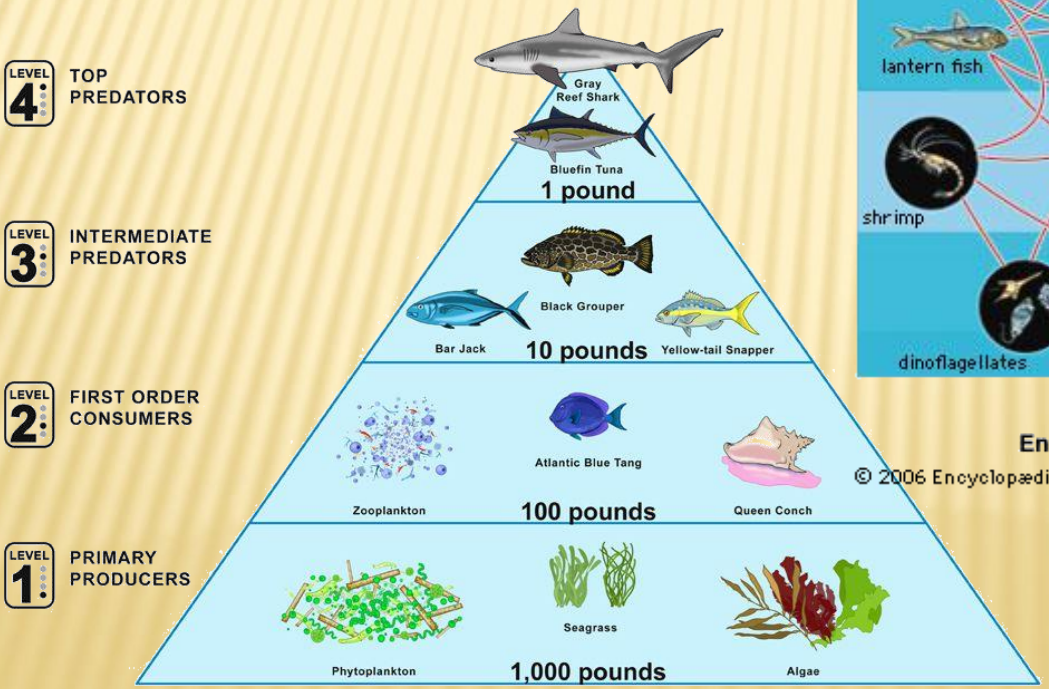

www.kids.britannica.com

www.nationalgeographic.org

ฉลามที่น่าสนใจตามแนวปะการังของประเทศไทย

ฉลามวาฬ

TL 5-10 เมตร Max. 21 เมตร

ฉลามเสือดาว

TL 80-200 ซม. Max. 354 ซม.

ฉลามขี้เซา, ฉลามกบยักษ์

TL 80-240 ซม. Max. 320 ซม.

ฉลามกบลายหินอ่อน

TL 45-60 ซม. Max. 70 ซม.

ฉลามเสือ, ตะเพียนทอง

TL 120-350 ซม. Max. 750 ซม.

ฉลามหัวค้อน

TL 60-250 ซม. Max. 430 ซม.

ฉลามหูขาว

TL 90-250 ซม. Max. 300 ซม.

ฉลามหูดำ

TL 80-150 ซม. Max. 212 ซม.

ฉลามครีบดำใหญ่, ฉลามปะการังสีเทา

TL 80-175 ซม. Max. 265 ซม.

ฉลามหัวบาตร

TL 80-260 ซม. Max. 366 ซม.

ฉลามหูดำ

TL 80-160 ซม. Max. 205 ซม.

ฉลามครีบขาว, ฉลามขี้เซา

TL 80-260 ซม. Max. 366 ซม.

ฉลามวาฬกับการท่องเที่ยวทางทะเล

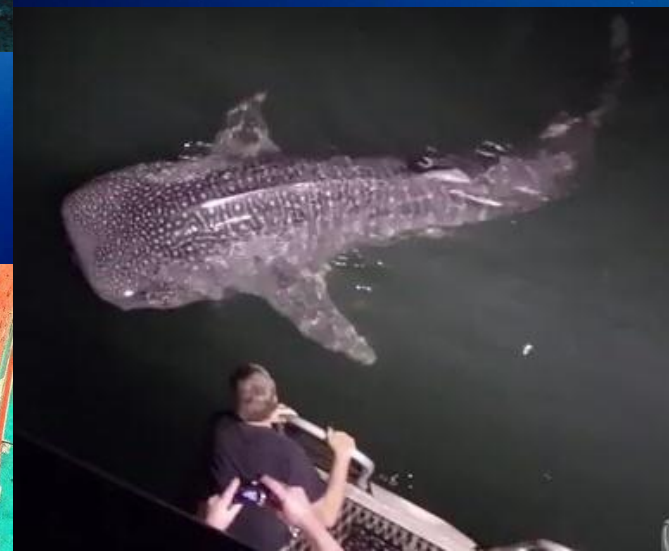

- ฉลามวาฬเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง จำพวกปลา และห้ามทำการประมง
- ส่วนใหญ่เป็นการพบโดยบังเอิญ
- ควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ไกด์และนักท่องเที่ยว
- เพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยว

สื่อประชาสัมพันธ์สำหรับการดูฉลามวาฬ

(องค์ความรู้ที่ควรเผยแพร่สู่สาธารณะ)

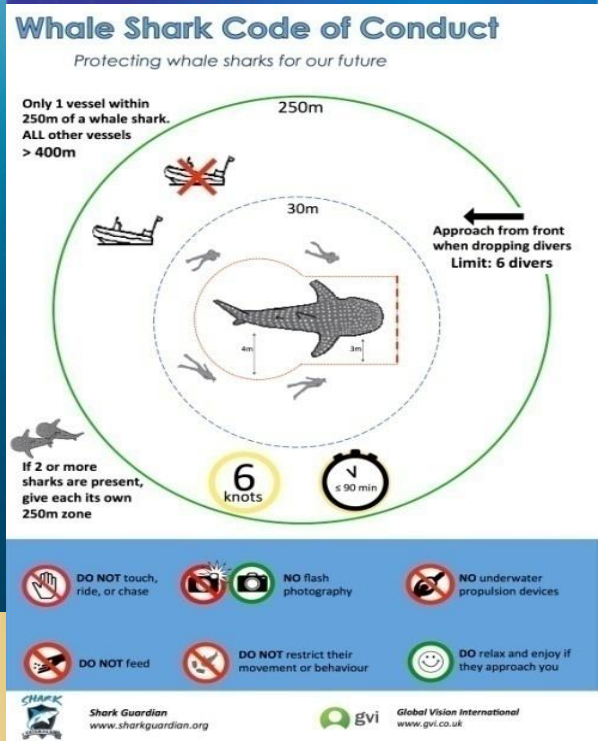

ภาพประกอบจาก www.thairath.co.th, กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และ www.sharkguardian.org

มูลค่าของฉลามต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล

- โดยเฉลี่ยแล้วปลาฉลามแต่ละตัวจะมีมูลค่าตลอดอายุขัยของมันมากถึงประมาณ 6 ล้านบาท (www.thairath.co.th/content/244004)
- ปลาฉลามมีชีวิต 1 ตัว สร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยวทางทะเลได้ 1.9 ล้าน USD แต่ถ้าถูกจับไปใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภค จะมีมูลค่าเพียง 108 USD (0.006%) ข้อมูลจากการศึกษาในบริเวณหมู่เกาะของประเทศปาเลา (Jolly, D., 2011)

มูลค่าทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวดูฉลามที่มีการประเมินไว้

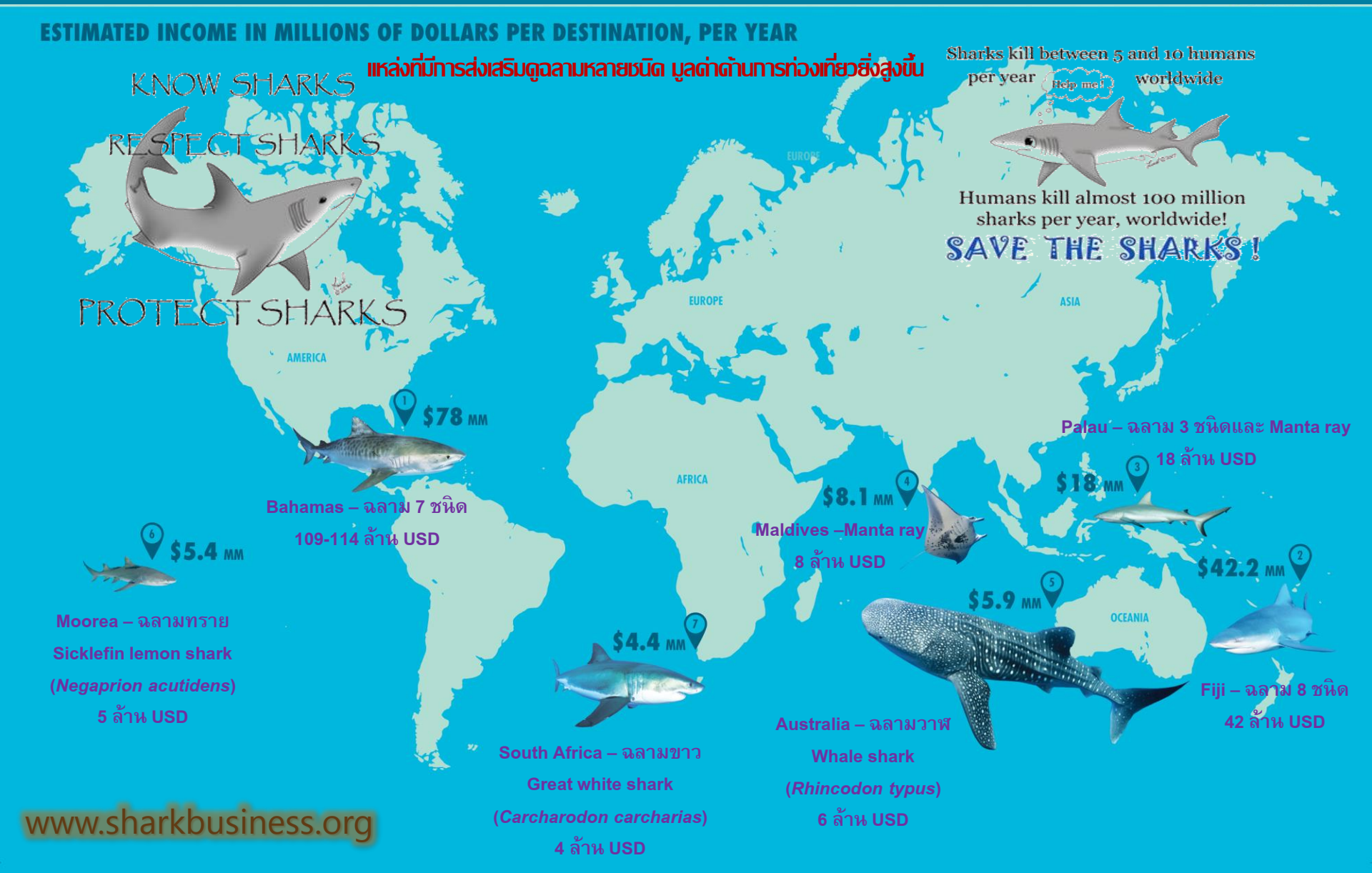

ฉลาม กับโอกาสด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลของไทย

- ฉลาม เป็น **top predator** ในทะเล จึงเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งที่พบฉลาม
- ทะเลไทยทั้ง 2 ฝั่งมีเขตอุทยานแห่งชาติทางทะเล 22 แห่ง คิดเป็นพื้นที่ 6,167 ตร.กม.
- การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล เช่น ล่องเรือ, ว่ายน้ำ หรือดำน้ำดูปลาฉลาม ควรมีการให้ความรู้กับไกด์ และนักท่องเที่ยว ในการเข้าชมอย่างถูกวิธี และช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อม
- ฉลามส่วนใหญ่ที่พบในน่านน้ำไทยไม่ดุร้าย นักท่องเที่ยวที่ได้รับบาดเจ็บนั้น น่าจะเป็นอุบัติเหตุ
- กรณีที่หัวหิน อยู่ในช่วงการศึกษาเพื่อที่จะประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ฉลาม-แหล่งศึกษาฉลาม
- เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับฉลาม ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และการบริหารจัดการ ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมทางทะเล เพื่อให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของฉลาม
- 14 กรกฎาคม ของทุกปี ถือเป็นวันฉลามโลก หรือวันรู้จักฉลาม

รูปแบบของการท่องเที่ยวดูฉลามในต่างประเทศ

TYPES OF SHARK TOURISM

SHARK BUSINESS

① SNORKELLING

Large sharks and rays are often seen at the surface and it is possible to swim with them using just a mask, snorkel and fins

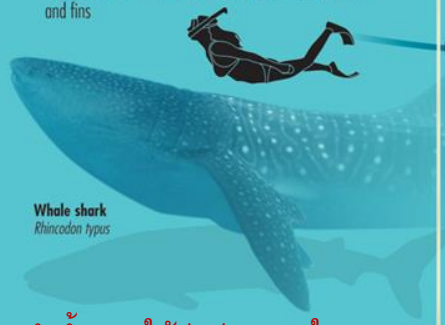

ดำน้ำแบบใช้ท่อช่วยหายใจ

② SURFACE PROVISIONING

Using scent to attract sharks to the surface in a controlled way it is possible to snorkel with various species including Caribbean reef and blue sharks

ดำน้ำแบบมีแนวเชือกให้เกาะ

③ BREACHING SHARKS

Perhaps the most famous of all natural predations, great white sharks can be seen leaping into the air while attacking seals at the surface in South Africa

ดูอยู่บนเรือ

④ CAGE DIVING

Large predatory sharks, such as great whites, can be viewed in their natural habitat in various locations around the world from the safety of a metal cage

ดำน้ำดูในกรงเหล็ก

⑤ NATURAL FEEDING EVENTS

Large schools of fish often attract predators and it is possible, with planning and a little luck, to enter the water and watch sharks and other marine life hunting

ดำน้ำดูฉลามล่าเหยื่อ

⑥ PROVISIONING ON SCUBA

Many popular shark dives around the world use the same method of attracting sharks with scent and food to view sharks below the surface on scuba

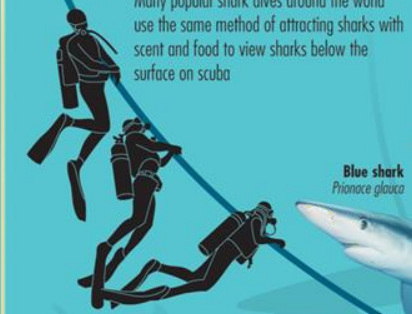

ดำน้ำลึกแบบมีแนวเชือกให้เกาะ

⑦ CLEANING STATIONS

Pelagic species often visit specific areas on a reef to be cleaned by smaller fish and shrimps. Certified scuba divers can dive these sites and witness this behaviour

ดำน้ำบริเวณแนวปะการัง

⑧ HAND FEEDING

Some shark species will only arrive at a dive site when offered an incentive. Feeding sharks enables divers to view animals that would otherwise be impossible to approach

ดำน้ำให้อาหาร

www.sharkbusiness.org

ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวดูฉลาม

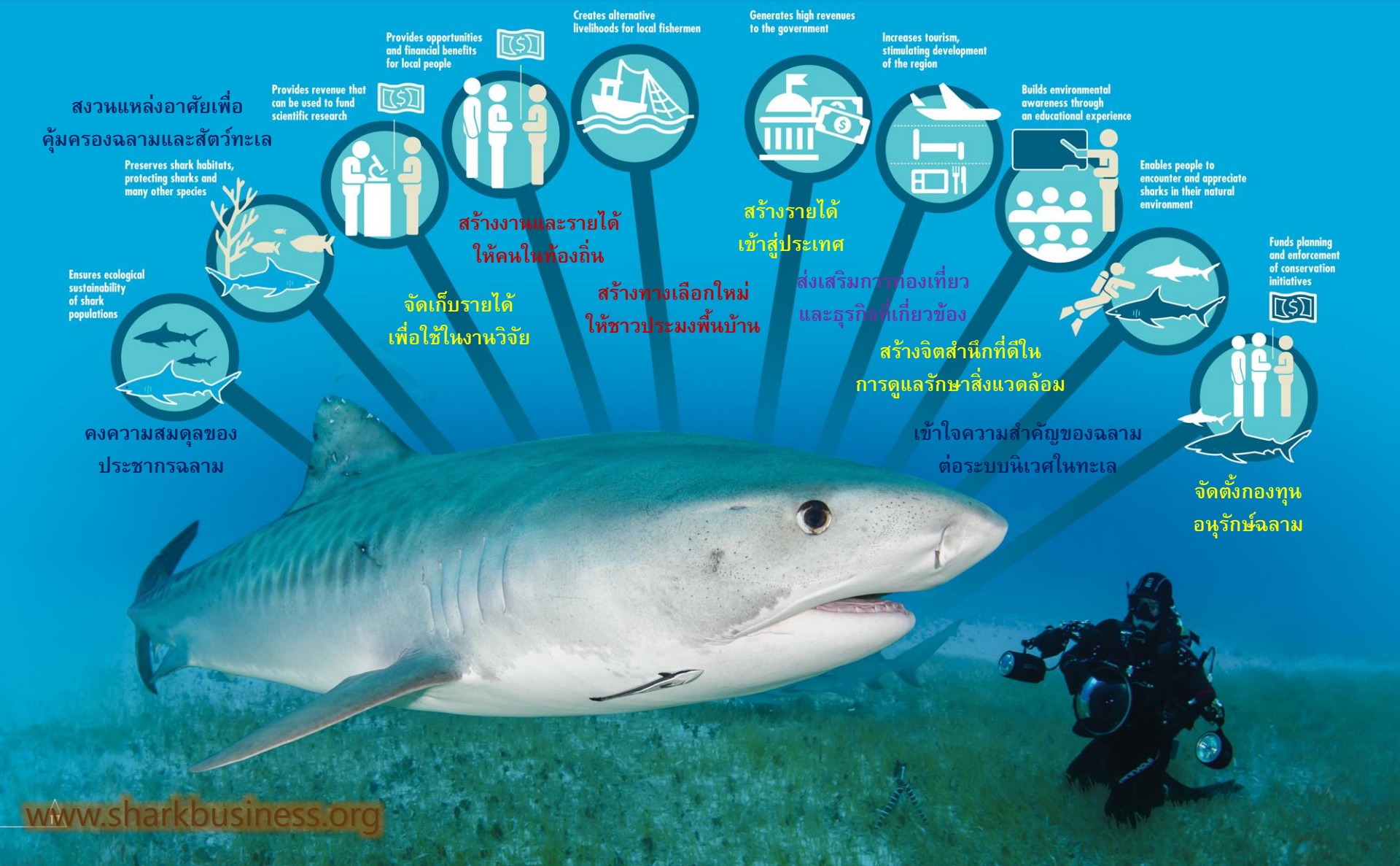

www.sharkbusiness.org

ฐานข้อมูลการจำแนกชนิดปลาฉลามและปลากระเบนของไทย

(จัดพิมพ์เผยแพร่ในเดือนสิงหาคม 2560)

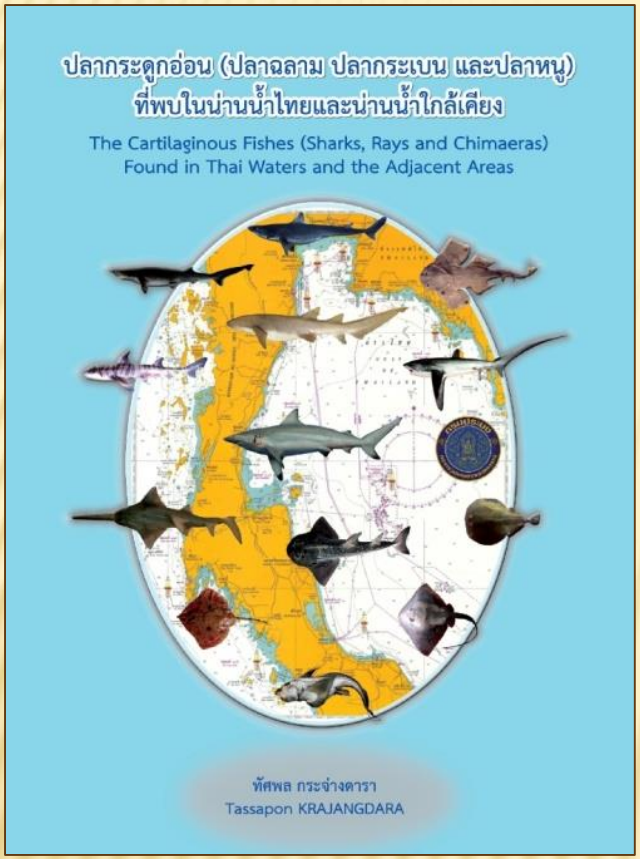

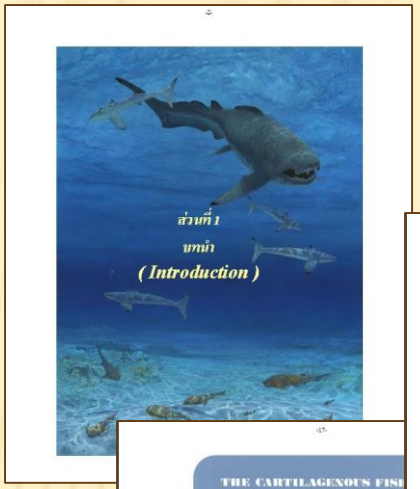

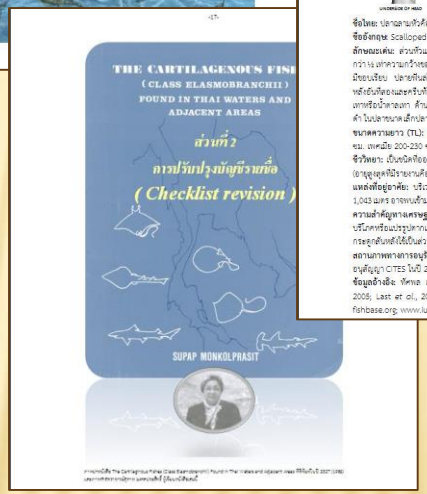

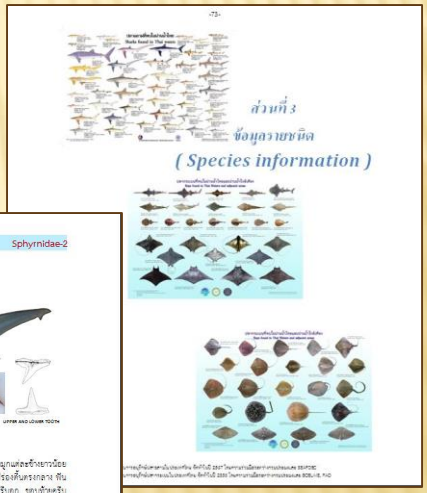

Download PDF. file ผ่านทาง Google drive ที่
https://drive.google.com/open?id=0B83my-FPRvcWWQwYm1oZnEtTEk
และที่ Website ของกองวิจัยและพัฒนาประมงทะเล กรมประมง
(http://www.fisheries.go.th/marine/)

THANKS FOR YOUR ATTENTION